

A POPULIZMUS REHABILITÁLÁSA

A népszerűség átka. Portrék, ideológiák, programok a populizmus múltjából és jelenéből.
Szerkesztette: HEIL Kristóf – PETRI Bernadett. Alapjogokért Központ–Polgári Magyarországért Alapítvány–Christian Democratic Institute, Budapest, 2023. 402 oldal, ár nélkül

Egy évtizede sincs talán, hogy divatba jött a „populista” (minősítő) jelző használata mind a közéletben, mind az akadémiai világban. Nem kell mondanom, negatív felhanggal. A populizmus gonosz dolog, s persze: jobboldali. A baloldali populizmusról, pedig olyan is van, mostanában alig hallunk, inkább a „jobboldali populizmus”, „illiberális populizmus” címkéi repkednek a fejünk felett. Pedig a populizmusról sokkal többet nem tudnak azok sem, akik használják a jelzőt: akármi is az, csak az a biztos, hogy valami csúnya dolog. Eme „csúnya dolog” konzervatív-kereszténydemokrata szemléletű megértése és rehabilitálása a célja a Heil Kristóf és Petri Bernadett által szerkesztett tanulmánykötetnek, *A népszerűség átkának*, amelyet együtt adott ki az Alapjogokért Központ, a Polgári Magyarországért Alapítvány és a Christian Democratic Institute.

A kötet Petri Bernadett jogász, a XXI. Század Intézet és az NKE kutatója által jegyzett nyitótanulmánya rögtön a megközelítési nehézségeket és értelmezéseket vázolja fel, s így kiderül: az előző százharminc évben mindent neveztek már populizmusnak. A legtöbb kortárs értelmező pedig úgy foglal egyértelműen és merészen állást, hogy maga is elismeri a populizmus nehezen definiálható mivoltát. Azt is mondhatnánk: a populizmus valójában üres jelölő, amit bármilyen tartalommal fel lehet tölteni, leginkább olyanal, ami aktuálisan éppen nem tetszik valakinek. Békés Márton történész-politológus, a *Kommentár* főszerkesztője Antonio Gramsci és Carl Schmitt egybeolvasásában, „keresztfrontjában” lel rá arra a politikai-szellemi helyszínre, ahol „megtaláljuk a 21. század posztliberális szintézisét”.

A két elméleti tanulmány után eszmetörténeti-politikatörténeti esszék következnek. Paár Ádám történész (Méltányosság Politikaelemző Központ) az első olyan mozgalmakat mutatja be, amelyeket populistának neveztek: az amerikai farmerek Néppártját, illetve az orosz narodnyik mozgalmat. Izgalmas szembesülni vele, hogy az amerikai farmerpopulizmus olyasféle elképzeléseket vázolt, amelyek nagyon is hasonlatosak voltak a későbbi európai kereszténydemokrácia és szociáldemokrácia törekvéseihez, azaz szociális követeléseit egy régimódi értékrendbe illeszkedtek bele. A farmermozgalom végül nem lett tartósan meghatározó politikai erő, ám jött Franklin D. Roosevelt „konstruktív populizmusa”, a *New Deal*, amelyről Ökrös Mátyás László, a Miniszterelnökség Nemzetközi és Külkapcsolatok Főosztályának vezetője ír.

Ezután tér rá a kötet a hagyományos politikai elit és a populizmus európai felemelkedésének kérdéskörére, az egykori közép-európai szovjet vazallus térségre koncentrálva. A szlovén Matevž Tomšič professzor szerint „a populizmus nem annyira oka, mint inkább tünete a demokrácia válságának”, melynek részben oka a „hagyományos politikai pártok eredménytelensége, a vezetés hiánya”. Aztán Hajdú András politológus, a Mathias Corvinus Collegium Politikatudományi Műhelyének kutatótanára a Nemzeti Parasztpártot (NPP) mutatja be, amely eljuttat a nagybirtokra épülő politikai rendszer radikális kritikájától a nemzeti szuverenitás baloldali képviselőig, de végül a kommunisták bedarálták. Az NPP tanulságos története nem választható el a népi mozgalomtól, amelyre részben épült, így az is szóba kerül

a tanulmányban. A kötet társszerkesztője, Heil Kristóf jogász, doktorandusz (ELTE ÁJK) a 19–20. századi populizmusok történeti vázlatát skicceli fel, rámutatva: a rendi társadalmak felbomlásával „a 20. és 21. század politikusa immáron nem hagyhatja figyelmen kívül a képviselt nép érdekeit, igényeit és vágyait: elkerülhetetlen a politika nép felé fordulása”. A venezuelai politológus, Lucy Depablos a latin-amerikai és az európai populizmusokat hasonlítja össze; a római Machiavelli Politikai és Stratégiai Tanulmányok Központjának alapító elnöke, Daniele Scalea pedig az orosz belpolitikától Olaszországig jut el tanulmányában, Silvio Berlusconi-től Salviniig elemezve a jobboldali populistákat, miközben felvázolja a populizmus és a szuverenizmus jelenlétét az olasz politikatörténetben. Czene-Joó Máté politológus doktorandusz a brit populizmust mutatja be a Brexittől Boris Johnsonig. Végezetül a zárótanulmányt jegyző Stefan Maximilian Dexter (szintén PhD-hallgató) Angela Merkel és a német konzervatív választók viszonyát elemzi Michael Oakeshott szempontrendszerét figyelembe véve. Dexter leginkább azzal vádolja Merkelt, hogy úgy adott fel konzervatív pozíciókat, hogy nem kínált helyettük semmit.

Ironikus, hogy miközben a hazai és a nemzetközi baloldal, valamint az akadémiai élet állandóan ostorozza azokat, akiket populistaként bélyegez meg, nem ők, hanem a magyar (és néhány más nemzetiségű) jobboldali szerzők azok, akik mélyebben reflektálnak a populizmus történetére és jelentésére, mintha azok, akikre ezt a jelzőt becsmérlően használják, jobban meg akarnák érteni jelentését, mint azok, akik buncsotként használják. A dolog pedig oda vezet, hogy a jelzőt akár fel is vállalják, akár csak számos más olyan mozgalom, amelyet negatív jelzővel illettek a történelemben (gondoljunk csak az olyan jelzőkre, mint a *jacquerie* vagy a reakció). Miért is ne? Hiszen mégiscsak tömegdemokráciában élünk, ahol a nép választ politikai vezetést, a nép adja a végső legitimitást. Azaz: a tömegdemokrácia eleve populista berendezkedés, csak ezt sokan nem szeretnék beismerni. A populista a nép igényeire reagál, márpedig elvileg a demokrata is ezt teszi, azaz a demokrata és a populista egybe kellene, hogy essék. A kettő abban az esetben válik szét, ha valaki a demokráciát többnek gondolja a nép választójogánál, és a progresszív értékek megvalósulásával cseréli össze a demokrácia megvalósulását. Ha a nép nem a progresszív felfogás mentén szavaz, akkor csak az történhetett, hogy a népet megvezették, a gaz populisták ugyanis mindig az emberek alantas ösztöneire apellálnak stb. Mindezt a legutóbbi amerikai elnökválasztás kapcsán így fogalmazták meg: míg a demokrata pártiak szerint a választáson dől el, hogy megmarad-e a de-

mokrácia, tehát a demokráciáról szavaznak az amerikaiak, addig a republikánusok szerint maga a szavazás a demokrácia, mégpedig kimenetelétől függetlenül. Úgy is fogalmazhatnánk: a progresszívek szerint lehetséges a demokratikus értékek ellen szavazni, a jobboldaliak szerint nem, mivel valójában egyetlen demokratikus érték van, maga a demokrácia.

Az olyan populizmusértelmezők, mint Cas Mudde, a populizmust elitellenességként határozzák meg, azaz kevésbé értékpozíciót, inkább stílust és társadalmi pozíciót tulajdonítanak neki, azaz viszonyfogalomként írják le. Ez azért izgalmas, mert a jobboldali populisták mégiscsak egy konzervatív értékrend védelmezői, akik összeurópai szinten jelen pillanatban valóban elitellenesek, de csak azért, mert az elit progresszív-liberális, és lenézi a népet. Figyelmeztető jel, hogy a progresszív elit egyébként homlokegyenest ellenkező álláspontokat is képes populistának minősíteni, amire jó példa, hogy a görög Sziriza, aztán a nemzeti pártok közül a jóléti államot megőrizni kívánók, vagy éppen az adócsökkentő politikát követők egyaránt populistaként való megbélyegzése. Emögött a racionálé, hogy mindegyik párt olyan társadalmi rétegeknek akar kedvezni, amelyeket a baloldal kirekesztőnek tart; ezért aztán akár adót akar növelni, akár a jóléti államot megőrizni, vagy ellenkezőleg, adót csökkenteni szeretne egy-egy nemzeti gondolkodású párt, mindképp populistának fog minősülni (vö. *Nemzet és radikalizmus*, szerk. Láncki András, Századvég, 2012).

Frank Füredi, a Kenti Egyetem nyugalmazott szociológiai professzora azt írja *Magyarország célkeresztben* című kötetében, hogy a „populizmus” olyan kifejezésé vált, amivel az elitek morálisan elítélik az európai szavazók egy jelentős részét. Irracionálisnak, tanulatlanoknak, nacionalistának tüntetik fel őket, akik e karikatúra szerint még valószínűleg érzelmileg előítéletek és rasszisták is, ha nem „borderline fasiszták”. Azaz – tegyük hozzá – miközben a progresszívek folyamatosan hangsúlyozzák a megbélyegzés elleni küzdelem fontosságát, aközben ők maguk a fő megbélyegzők. Az „illiberális populisták” és „jobboldali populisták” démonizálásával például új koesellecki „aszimmetrikus ellenfogalmakat” gyártanak, a szemükben ugyanis a populisták az új barbárok.

Ezzel pedig csak újfent igazolják a Carl Schmitt által kimutatott barát–ellenség megosztás univerzalizását, ami az ő köreik szerint persze csakis a jobboldal sajátja. Azonban ***A népszerűség átka című kötet ki- veszi az értelmezési monopóliumot a progresszívek kezéből***, segíti a megértést, és hozzájárul ahhoz is, hogy a „populista” címke vállalható, pozitív jelző legyen. Reméljük, lesz folytatása.

SZILVAY GERGELY